

Medlemskap i NATO – säkerhet eller säkerhetsrisk

Föredrag av Ingela Mårtensson, Kvinnor för fred den 9 sept. -23

Konstnärernas kollektivverkstad i Gerlesborg, Norra Bohuslän.

Arr. Bottna för Fred och Fredsrörelsen på Orust.

Ingela:

Det är roligt att det bildats en ny fredsförening, Bottna för Fred (från maj 2022). Det behövs idag. Vi är inte särskilt synliga i debatten. Jag är sociolog och var universitetslärare 1969-75. Därefter arbetade jag som utredare i Göteborgs stad och riksdagsledamot 1985-1994. Då jag återvände till Göteborg arbetade jag med internationella frågor, inte minst samarbete mellan städer inom EU. I riksdagen var jag vald för Folkpartiet men idag hör jag inte till något parti. Det är svårt att hitta något parti att rösta på. Jag ska idag tala om Nato.

Historia och Natos expansion österut

1949 bildades Nato, North Atlantic Treaty Organization, av tolv medlemmar inklusive Norge och Danmark. Ett nordiskt försvarsförbund diskuterades men när Norge valt Nato upphörde den möjligheten. Den förste generalsekreteraren, lord Hastings Ismay, sa att Natos syfte var att hålla Ryssland ute, USA inne och Tyskland nere. Detta känns relevant ännu i dag. Nya medlemmar tillkom vartefter: Grekland och Turkiet 1952. USA byggde en bas vid gränsen mot Syrien. Den fick amerikanska kärnvapen. Så anslöts Västtyskland 1955 och Spanien 1982 sju år efter att Franco hade dött. Kalla kriget upphörde efter att Warsawapakten upplöstes. Vad hade nu Nato för syfte? Det behövdes ett mål. Nato hade skapats som en försvarsallians. I artikel 5 stadgas att om ett land inom pakten anfälls ska de andra ställa upp med hjälp. Hur den ska se ut ska väljas av respektive stat. Uppdraget kom nu att vidgas till att gälla ingripanden ”out of area”, man kunde således nu gå utanför de egna områdena. Det ansågs vara ett sätt att inte vara ”out of business” (Erkki Tuomioja). Det ledde till bombningen av rest-Jugoslavien i slutet av Balkankriget 1999.

Sovjetunionen upplöstes 1991. För att Ryssland skulle erkänna ett enat Tyskland inom Nato skedde förhandlingar med Gorbatsjov. När det tyska återföreningsfördraget undertecknades 1990 var man överens om att Nato inte skulle expandera ytterligare mot Rysslands gräns. Rysslands trupper i Tyskland drogs tillbaka. Men 1999 bröts löftet att ej expandera (det nedtecknades inte som avtal med Ryssland) och 1999 anslöts Polen, Tjeckien och Ungern till Nato. År 2004 tillkom ytterligare de baltiska staterna, Slovenien, Slovakien. Rumänien och Bulgarien, 2009 Albanien och Kroatien, 2017 Montenegro. 2020 Nordmakedonien och 2023 Finland. George Kennan, USA:s före detta Moskvaambassadör, kallade i New York Times (1994) Natoutvidgningen för efterkrigstidens största misstag.

Intressant är att Österrike och Irland känt sig säkra utanför Natos militärallians med kärnvapen. De alliansfria staterna har spelat en stor roll.

Natos kärnvapenstrategi

Natos strategi (”doktrin”) är ett kollektivt försvar grundat på avskräckning med kärnvapen kombinerat med konventionella vapen. På så sätt skulle man ”bevara freden”. En viktig komponent är ”nuclear sharing”, dvs amerikanska kärnvapen på annan mark: Turkiet (som återtagit kärnvapnen som flyttades 1962), Italien, Belgien Nederländerna och Tyskland som tillsammans har ca 100 kärnvapen. Storbritannien och Frankrike har egna kärnvapen. Spanien och Litauen har avtal med Nato vilket förbjuder kärnvapen på deras territorier såväl i

fred som i krig. Finland har haft förbud mot införande av kärnvapen i fredstid. Dock har alldeles i dagarna vi fått information från Finland om att ett bilat avtal DCA – Defense Cooperation Agreement – USA och Finland förbereds. (Se nedan!) Ett sådant har redan avtalats mellan USA och Norge. Presidenten Sauli Niinistö bekräftade för politiska journalister att det kommer att finnas amerikansk militär i Finland på något sätt. Rovaniemi flygplats nämns. Känt är att USA aldrig svarar på frågan om de för in kärnvapen eller ej. Sverige har inte i sin ansökan om Natomedlemskap framfört något undantag, inte heller gällande kärnvapeninförsel (se nedan!).

Vid Natotoppmötet 2014 beslöts att medlemmarna senast 2024 ska uppfylla kravet på 2 procent av BNP till militären. Åtta länder uppfyllde det år 2021. Nu sker en allmän upprustning och nästa år kommer alla staterna att ha nått 2% av sin BNP. För Sveriges del har man dessutom lagt till ännu mer så. För 2024 blir militärbudgeten en bra bit över 100 miljarder kronor.

Svensk säkerhetspolitik

Under tiden 1814-2001 gällde: ”Alliansfrihet i fred syftande till neutralitet i krig”. I samband med ansökan till EG (föregångare till EU) ändrades neutralitetsprincipen. Riksdagen röstade 1994 för Natos ”Partnerskap för fred” där också Ryssland är med. Det var mitt (Ingelas) sista år i riksdagen. Jag minns att det inte var någon riktig debatt. I januari 1995 blev Sverige medlem i EU.

1996 bildades Svenska Atlantkommittén, en lobbyorganisation för svenskt medlemskap i Nato. Henrik Landerholm var dess förste ordförande, nu utsedd till nationell säkerhetsrådgivare i Stadsrådsberedningen. Hans syster, Karin, är f d försvarsminister. Under utrikesminister Anna Lindh ändrades 2001 ”neutralitet” till ”militärt alliansfritt”.

Utredningen ”Snö, mörker och kyla” 2004 föreslog utveckling av en internationell test- och övningsverksamhet som en socialdemokratisk regering antog på försök och som sedan permanentades av en moderatledd regering. I Norrbotten finns ett stort testområde, Vidsel. Där övar och testar USA och andra länder. Verksamheten har ökat mycket på senare år. Det gäller också övningsområdena i Göteborgs skärgård och vid Vättern.

På Natotoppmötet i Wales 2014 utsågs fyra länder till speciellt viktiga samarbetspartners till Nato. Det var Sverige, Finland, Georgien, Jordanien och Australien.

2016 antog riksdagen Vårdlandsavtalet med Nato. Kvinnor för fred och många andra fredsorganisationer lämnade in remissvar. Vårdlandsavtalet utgör en väsentlig bit i närmandet till Nato. Efter inbjudan av regeringen kunde Nato stationera sina styrkor med vapen, krigsfartyg och flyg på svensk mark. Sverige skulle följa Natos doktrin. Ändå nämndes inte kärnvapen. Det fanns inget undantag för sådana. Det talades om ”högkvarter”, inte ”baser”. Det skulle vara tillfälligt. När jag frågade om det skulle kunna bli permanent fick jag veta av företrädarna att det var närmast uteslutet att det skulle bli ett permanent högkvarter. Vårdlandsavtalet antogs för att underlätta att ta emot militära baser på svensk mark.

1970 hade NPT Nonproliferation Treaty antagits. De ursprungliga fem kärnvapenstaterna (USA, Storbritannien, Frankrike, Ryssland och Kina) skulle få behålla sina kärnvapen. Tanken var att inte fler stater skulle skaffa sådana. IAEA (International Atomic Energy Agency) bildades för kontroller. Hans Blix blev ledare 1981. Han var också ledare för linje 2 i folkomröstningen om kärnkraft 1980. De fem stater som har kärnvapen har trots NPT utökats

till nio (Nordkorea, Israel, Indien och Pakistan). I avtalet har kärnvapenstaterna förbundit sig att nedrusta kärnvapnen. I gengäld skulle kärnkraft understödjas. Kärnvapenstaterna har under de dryga 50 år som gått inte gjort sig av med sina kärnvapen. Det har funnits avtal som minskat antalet men nu rustas kärnvapen upp, moderniseras med ökad risk för användning. Fredsrörelsen och icke-kärnvapenstaterna tog därför initiativ till ett avtal för förbud av kärnvapen. Det ihärdiga arbetet resulterade i TPNW, the Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons.

2017 antog 122 stater i FN:s Generalförsamling TPNW. Sverige var aktivt i arbetet för att få till stånd detta avtal, och utrikesminister Margot Wallström röstade för det, men när det sedan kom till att underteckna det (regeringen) och ratificera det (riksdagen) blev det stopp. USA:s försvarsminister James Mattis sände ett brev till regeringen och hotade med konsekvenser för Sveriges internationella samarbete. Lars-Erik Lundin fick uppdrag att ensam utreda konsekvenserna av ett svenskt antagande av TPNW. Han kom fram till att antagandet av FN-konventionen skulle hota Sveriges säkerhet. Följden blev att Sverige står utanför avtalet. 50 stater hade ratificerat det den 24 oktober 2020 och den 22 januari 2021 trädde TPNW i kraft som internationell lag gällande för dem som undertecknat och ratificerat. Nu har 69 stater ratificerat. Det är en uppgift för fredsrörelsen att driva på. Sverige har en stolt tradition att arbeta mot kärnvapen genom Alva Myrdal, Ingrid Segerstedt Wiberg, Inga Thorsson och MajBritt Theorin.

Inget Natoland har anslutit sig till TPNW. Nato tar starkt avstånd och hindrar det: ”Så länge någon har kärnvapen kommer vi att ha det”.

Regeringens utrikespolitiska deklARATION den 16 febr. 2022. ”Regeringen avser inte att ansöka om Natomedlemskap. Den säkerhetspolitiska linjen ligger fast. Vår militära alliansfrihet tjänar oss väl och bidrar till stabilitet och säkerhet i morra Europa.” Så sa man då, men det dröjde inte länge innan man ändrat sig totalt.

Ansökan om medlemskap i Nato

Redan 3 månader efter den utrikespolitiska deklARATIONEN lämnades ansökan om medlemskap i Nato in, **den 16 maj 2022**.

Utrikesminister Ann Linde skrev (Letter of intent) den 13 juli 2022 till Natos generalsekreterare: *”Sverige accepterar Natos inställning till säkerhet och försvar, vilket inkluderar den avgörande roll som kärnvapen spelar, och har för avsikt att delta fullt ut i planeringsprocessen för Natos militära struktur och kollektiva försvar, samt är berett att sätta in styrkor och förmågor för alla alliansens uppdrag.”* [Min kursivering]

(Under valrörelsen undveks nogsamt säkerhetspolitisk diskussion av såväl partierna som media! Även inom det socialdemokratiska partiet skedde omställningen snabbt utan hänsyn till stora grupperns invändningar.)

Den 5 oktober 2022 (dvs efter riksdagsvalet där makten togs över av borgerliga partier med stöd av Sverigedemokraterna som fick många poster men ej plats i regeringen) remitterade utrikesdepartementet en promemoria med förslag till riksdagens godkännande av Sveriges anslutning till Nato. Alla remissinstanserna, förutom Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen, var positiva till Natomedlemskap. 2 800 yttranden kom in.

Motivet för ansökan är ökad säkerhet. Försvarsmaktens yttrande tar upp möjligheten att utländsk militär långsiktigt baseras i vårt land.

Den 22 mars 2023 tog riksdagen beslut om svenskt Natomedlemskap. Endast Vänsterpartiet och Miljöpartiet röstade emot. Ingen riksdagsledamot avvek från sin partilinje. Norge och Danmark som gick med i Nato från början, 1949, hade båda förbehåll vad gäller kärnvapen på sina territorier i fredstid. Sverige har sedan medlemskapet i EU anpassat sin säkerhetspolitik till Nato, vilket inneburit en total förändring. Inga förbehåll när det gäller utländska baser eller kärnvapen på svensk mark. ÖB Micael Bydén uttalade sig redan den 1 november 2022 om Natoansökan och sa att han inte ville ha förbehåll. (Det är anmärkningsvärt att han som militär tjänsteperson tog ställning i en politiskt känslig fråga.)

På Folk och Försvars rikskonferens i januari i år sa Anna Hammarlund Blixt, UD att Sverige ”som Natomedlem” ska ”följa Natos politik och doktrin och i ljuset av det kommer vi att inta ett delvis nytt förhållningssätt till bland annat kärnvapens förekomst och avskräckning. Vi kommer till exempel inte kunna på samma sätt som tidigare ställa oss bakom språk i resolutioner eller uttalanden som direkt eller indirekt underminerar Natos kärnvapenavskräckning – det kan röra sig om översynskonferensen för NPT (ickespridningsavtalet) eller i FN:s generalförsamling”. Och: ”Sveriges tydliga ställningstagande mot TPNW ligger fast.”

Vapenexporten måste ändras vid inträde. SAAB ser möjligheter att expandera.

Medlemskapet i Nato kostar 600 miljoner kronor per år (här räknas inte de ökade försvarskostnaderna). Därtill kommer kostnader i samband med övningar.

Medlemskapets påverkan

Kommandostruktur. Nato bygger på en struktur med högkvarter, ett permanent North Atlantic Council, generalsekreterare, sekretariat, 200 kommittéer och inte minst en militär kommandoorganisation under befäl av en amerikansk general. Dessutom har efter hand flera amerikanska förband stationerats i Europa.

Norge tillhör USA:s Nato-kommando i Norfolk i Virginia. Där är Atlantstyrkorna. USA vill inte ha Sverige och Finland där. Nato vill att vi ska tillhöra Nato-kommandot i Brunssum i Nederländerna, som täcker nästan hela Europa. Det innebär en splittring av Norden. Natos regionala plan är hemlig.

Kärnvapen

Natos kollektiva säkerhet bygger på en mix av konventionella vapen och kärnvapen. Med ett medlemskap i Nato blir Sverige en del av försvarsalliansens kärnvapendoktrin och förväntas delta i planeringen när det gäller om, och hur, massförstörelsevapen ska användas vid en konflikt. Huruvida Sverige kan komma att ingå i gruppen NPG, Nuclear Planning Group är ännu inte känt.

3 baser

USA har fyra baser i Norge: tre flygbaser och en örlogsbas. 2022 tecknades ett avtal om Defense Cooperation Agreement (DCA) med USA som därmed får närmast oinskränkt suveränitet över baserna. Den 7 september bekräftade den finske presidenten Niinistö att USA:s militär kommer att vara verksam i Finland. Flygbasen Rovaniemi i Lappland kommer att användas av det amerikanska flygvapnet. Amerikanska vapen lagras redan i Finland, som

dessutom har basområden reserverade för amerikanerna. Den tidigare lagen som förbjuder kärnvapen på finsk mark har tagits bort.

I Sverige och Danmark pågår också förhandlingar med USA om DCA. Vad innehållet blir vet vi inte men troligtvis som i avtalen med Norge och Finland. I Sverige talas det om Gävle hamn och flygplatsen i Sundsvall.

Referat av Karin Utas Carlsson